

Adolf Holl

A szerető Isten nem akar áldozatokat

Jézus nem volt áldozati bárány

Valamikor nagyon régen valaki arra az abszurd gondolatra jutott, hogy tárgyi értékek, növények, állatok vagy emberek megsemmisítésével Istennek tetsző dolgot lehet cselekedni. Ez a (szó szoros értelmében) destruktív ötlet áll az áldozatbemutatás kultúrtörténetének kezdetén. Az áldozatbemutatás kitalálója nyilvánvalóan örült volt. Istent kifejezett szadistaként képzelte el, akiben erős kívánczóság él elégetett gabona, véres holttestek és gyermekhullák után. Az első áldozat prédikációja egyszerű volt, s ez a prédikáció alapozta meg az első áldozat kitalálásának sikerét. A prédikáció így hangzott: Valamennyien bűnösök vagyunk, tehát áldozatot kell bemutatnunk Istennek, hogy kiengesztelődésre hangoljuk őt. Ez az első prédikáció minden látszat szerint szomorú körülmények között hangzott el – például egy hosszú szárazság idején. Vidám és megelégedett emberek legjobb esetben is kinevették volna az első áldozati teológust. A vadászó népek körében – amelyek az ember legkorábbi és leghosszabb kulturális lépcsőfokát képviselik – nem találjuk az áldozatbemutatás nyomát. Az áldozat gondolata kétségbeesett parasztok (Káin) és állattenyésztők (Ábel) körében volt képes meggyökerezni.

Noé már valóságos áldozati szakértő volt: „Vett minden tiszta állatból és minden tiszta madárból, és égőáldozatokat mutatott be az oltáron. Amikor Isten megérezte a kedves illatot, ezt mondta magában: Nem átkozom meg többet a földet az ember miatt” (Ter 8,20-21).

A zsidók nagy érdeméül kell beszámítani, hogy körükben támadt az első tiltakozás az áldozatbemutatás értelmetlensége ellen, Noé és Ábrahám ellenére (az utóbbi csaknem feláldozta saját gyermekét!). Miközben Jeruzsálemben és másutt a papoknak minden kezük tele volt az áldozatbemutatással, a próféták teli torokból agitáltak e jámbor mészárosok ellen. Az egyszerűség kedvéért úgyszólván Isten hangján szóltak, első személyben: „Mít kezdjek a sok véres áldozattal?”

Elegem van az égőáldozati kosokból, a hizott marhák kövérjéből! A bikák, bárányok és bakok véreben nem telik kedvem” – ez áll Izajás könyve első fejezetének 11. versében. A templomi üzem üzletmenetének súlyos megzavarása volt ez.

Pár száz évvel később a zsidók ténylegesen abbahagyták az áldozatbemutatást, megvalósításaként annak a testamentumnak, amelyet a keresztények lekezelően régiinek mondanak, s amely így hangzik: „Szeretetet akarok, nem áldozatot” (Oz 6,6). – Ennek megfelelően az ókori keresztények is túltették magukat a római állami papok bárdolatlan áldozati szokásain, amihez szintén gratulálni kell nekik.

Kifinomult, nevezetesen vértelen formában azonban nagyon is megmaradt a keresztények körében az áldozatbemutatás, kifejeztem arra a Jézusra hivatkozva, aki a templomban – izzó haraggal, és korbáccsal a kezében – visszaadta az áldozati bárányok szabadságát: Egy jámbor zsidókeresztények köréből származó, ismeretlen zseni – már a Jézus halála utáni első évtizedben, és még Pál föllépése előtt – áldozati bárányt csinált Jézusból. Pál lelkesen magáévá tette ezt a verziót, amely azóta a keresztény hagyomány magvához tartozik.

Az, hogy Jézus még álmában sem látta magát áldozati báránynak, egyáltalán nem zavarta a keresztény áldozati teológusokat. Különösen bosszantó, hogy Jézusnak áldozati bárányként való értelmezése az utolsó vacsorai igék közé is becsúszott („... ez az én vérem, amely sokakért kiontatik”), és ezzel a lehető legtartósabb hatást érte el.

Egy éles eszű középkori áldozati teológus (Canterbury Anzelm, † 1109) elméletében találjuk a következő gondolatmenetet: Bűneikkel az emberekkel a legsúlyosabban megbántották, illetve becsületében megsértették Istent. A joggyakorlatból tudjuk, hogy a sértés annál inkább nyom a latban, minél magasabb rangú a megsértett személy. Az emberek

számára jogilag lehetetlen volt, hogy halandó, ill. véges lényekként elégtelt adjanak a halhatatlan, ill. végtelen Istennek. Következésképpen az Istenembernek kellett meghalnia, miáltal is helyreállt Isten becsülete.

Egy átlagos tehetségű iskolás gyerek is minden további nélkül képes át-gázolni ezen a mélyértelműségen, mégpedig a következő kérdéssel: Miért kell akkor még mindig meghalunk? Az Anzelm-féle áldozati teorémát ennek ellenére továbbra is kinyomtatják és olvassák – mindazonáltal leginkább már csak az áldozat teoretikusai. Az áldozat teoretikusai közé tartoznak mindazok, akiknek érdekükben áll az emberi bűn- és felelősségtudat fenntartása és megerősítése. Az áldozat teoretikusainak pesszimista emberképük van. Szívesen beszélnek és írnak bűnről és engesztelésről, behálózásról, végzettről, kudarcról, szenvedésről, vérről és halálról.

Meglehetősen jól ismerem ezt a szókinccset. Magam is áldozati teoretikus voltam foglalkozásomnál fogva. Aktív lelkipásztor koromban gyakran kellett az egyházközség tagjainak áldozatkészségére hivatkoznom, a felebaráti szeretet miatt általában, s az egyházközségi költségvetés miatt különösen. A szeretet és az áldozathozatal harmonikus párt alkotott prédikációimban. Közben persze megfeledeztem Ozeás prófétáról, aki úgy látta, hogy a szeretet és az áldozatbemutatás ellentétben áll, amint már idéztem: „Szeretetet akarok, nem áldozatot!” (Ezt a mondatot nem lehet elég sokszor idézni; Máté szerint Jézus is idézte, kétszer is, ebben a megfogalmazásban: „Irgalmasságot akarok, nem áldozatot.”)

Miért zárja ki egymást a szeretet (ill. az irgalom) és az áldozatbemutatás? Azért, mert az áldozatbemutatás a bűntudathoz kötődik, a szeretet viszont nem!

Ozeás (illetve Isten) és Jézus nem volt különösebben sikeres a maga áldozatkritikájával; a zsidók kicsi kisebbség maradtak az emberek között, a diadalmas keresztények pe-

dig egy megsértett Istennek szánt áldozati báránynak tekintették Jézust.

Az áldozatkritikusok sikertelenségének egyszerű magyarázata van. Olyan egyszerű, hogy a szokványos vallástudomány, a szociálpszichológia és a politikai gazdaságtan többnyire figyelmen kívül is hagyja: az áldozatbemutatás intim viszonyban van a pénzügyekkel.

Már az eredeti áldozati eszmének is van egy messzemenően üzleti vonása, az ember és az istenek közti egyszerű cserekereskedelem értelmében. Bármennyire változtak is a különböző kultúrákban a pénzegységek és az átváltási kurzusok, maga a folyamat világos: az emberi áldozat valamely egységének az isteni kegyelem valamely egysége felel meg. Például: egy megölt szűz egy kiadós esőt ér.

A következő lépés Egyiptom és Mezopotámia magas kultúrájú áldozatgyáraiba vezet minket. Ezekben az üzemekben tízezrek dolgoztak, jól szervezett gazdasági testületekről volt szó, amelyek saját földbirtokkal, (az istenképek előállítására szolgáló) műhelyekkel, sőt külön rendőrséggel rendelkeztek. A falusi papok úgyszólván kisipari áldozati üzeme ehhez képest egyenesen visszamaradottnak tűnik. A régi világ nagy áldozati központjaiban aztán megfigyelhetjük az áldozati adományokkal való bánásmód – üzemgazdasági okokból történő – racionalizálását. Ez a racionalizálás az áldozati adományok kiválogatásában, értékelésében és tipizálásában nyilvánult meg. A kiválogatásban: az öreg tyú-

kokat visszautasították. Az értékelésben: egy kard több kegyelmet hoz, mint egy fejsze. A tipizálásban: az áldozati bikának egyévesnek és hibátlanoknak kell lennie.

A német nyelvben még követhető ez a jámbor pénzteremtési folyamat: a „Geld” (= pénz; ófelnémetül: „gelt”, angolszászul „gild”) eredetileg áldozatot jelentett, a „gelten” (= valamit ér, valamit számít) kifejezés pedig annyit, mint „különösen az áldozatra vonatkoztatott”. Valamely tárgy (vagy egy jól fejlett háziállat) áldozati értéke ily módon az áruforgalom mércéjévé vált, a templomon kívül is. Az értékelés kizárólag a többség tetszésétől függött.

Az, hogy egy, a szegén fehér foltot viselő bika felnevelése éppen annyi munkába kerül, mint egy tökéletesen fekete bikáé, a papokat nem érdekelte. Csak egyszínű állatokat fogadtak el – ismét csak egy példa –, az istenek érdekében. Ennek megfelelően, hogy a példánál maradjunk, az egyszínű bika piaci értéke magas volt. Az ilyen bika éppoly jó volt, mint a pénz. Pénz volt.

A papok is élni akartak. Az áldozati adományok azon részéből éltek, amelyről az istenek a maguk részéről lemondtak. A királyok is biztosították maguknak a maguk részét, s jutalmazták aztán vele udvartartásukat.

A következő lépés éppolyan egyszerű, mint amennyire zseniális üzemgazdaságilag: a kereszténység előtti 7. századtól kezdve bika helyett elfogadnak áldozati adományként egy darab nemesfém. A

legősbibb pénzérmék aztán ténylegesen egy bika képét viselték, például Lídiában. Az érméket természetesen a többség verte, és nem nehéz elképzelni a civil és a szakrális hatalmi apparátusok elkeseredett harcát a pénzverés jogáért.

Az ókortól a középkoron át egészen az újkorig vallási jelekkel látták el a pénzérméket. (Magyarországon és Bajorországban az Istenanya egészen a 19. századig tartotta magát a pénzérméken.) Az USA érméin mind a mai napig ezt olvashatjuk: „In God We Trust” (= „Istenben bízunk”). Ebben a mondásban még tűrhetően föl lehet ismerni az eredeti elképzelést Istenről mint (lojális) partnerről az áldozati üzletben.

Mit számít néhány bibliai mondas (Ozeás, Jézus) a dolgok ilyen régi és jó nevű rendjével szemben? Keveset, amint a kultúrtörténet tanítja.

Másfelől állítanunk kell: A misztika éppoly ellentétes az áldozatbemutatással, mint az irgalom a pénzügyekkel. A Bibliában kétfajta Istent regisztrálhatunk. Az egyik örül az áldozatnak, a másik nem. Az egyik összetöretést kíván, a másik szeretetet. Az egyiknek Jézus, az áldozati bárány felel meg (aki elveszi a világ bűneit), a másiknak a rossz társaságokban időző Jézus. Az egyiket valójában Mammonnak hívják, mivel ragaszkodik a tartozás megfizetéséhez. Ez az Isten csak egy misztifikáció, mindenesetre – ahogyan immár hozzátehetjük – hallatlanul hatékony misztifikáció. A másik Istent az ismeretlen Istennek lehetne nevezni. Ő, ahogy zsidó misztikusok mondták, száműzetésben él.

Forrás: Publik-Forum, 2000/8

A hetvenedik évén túl lévő Szerző teológus, filozófus, hosszú éveken át vallástudományt tanított, Bécsben él. A római katolikus egyházban aktív papként végzett szolgálata sok-sok évvel ezelőtt ért véget, többek között azért, mert súlyos konfliktusba került a hivatalos egyházzal; a vita bizonyára legismertebb, Jézus rossz társaságban c. könyvének megjelenése után mérgesedett el.

